

Надтока Т.Б.,

к.е.н., доц., проф. кафедри економіки і маркетингу
ДВНЗ „Донецький національний технічний університет”

Гайдай Р.Ф., аспірант
ДВНЗ „Донецький національний технічний університет”

УДК 658.5

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОБ’ЄКТ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Постановка проблеми і її зв’язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний суспільний процес характеризується посиленням ролі інформації, інтелектуальних продуктів в різних сферах життя, і в першу черзі в економіці. Це вимагає посилення теоретичних досліджень сутності інтелектуальних факторів виробництва та розробки механізмів практичного управління ними. Незважаючи на зростаючу увагу в науковій економічній літературі до питання інтелектуальних чинників виробництва, залишається актуальним питання встановлення чіткої сталої термінології відносно таких основних понять, як „інтелектуальні ресурси”, „інтелектуальний капітал”, „інтелектуальний потенціал”, що стримує науково обґрунтовану розробку і використання механізмів управління ними в межах підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з другої половини минулого століття низка науковців (Д. Рісмен, Д. Белл, П. Дракер, Т. Стюарт, Г. Беккер, Л. Едвінсон, Е. Брукінг, Л. Прусак) розпочали аналіз впливу інтелектуальних чинників на якісний відрив економіки розвинених країн. Зазначені автори підкреслюють, що успіх економіки сучасних найбільш розвинених країн базується на впровадженні техніко-технологічних, маркетингових, організаційних й інших інновацій, розвитку знань, широкому залученні у виробництво

інформаційних ресурсів, тобто на тих активах, які поступово прийняли позначення „інтелектуальний капітал підприємства” [1-4].

Продовжуючи дослідження проблеми функціонування інтелектуальних ресурсів, низка вітчизняних дослідників (А. Чухно, С. Вовканич, Б. Данилишин, В. Куценко, О. Морозов, О. Кендюхов, В. Ткаченко, А. Покритан, Є. Панченко, О. Яновський, Ю. Гава) певною мірою висвітили суттєву і змістовну сутність категорій „інтелектуальні ресурси”, „інтелектуальні активи”, „інтелектуальний капітал”, „інтелектуальний потенціал” [5-10]. Водночас у дослідників виникають й доволі значні розбіжності у розумінні об'єкта управління в сфері інтелектуальної праці, що має наслідком розбіжність термінологічного апарату у галузі використання інтелектуальних ресурсів, неможливість розробки універсальних методів вартісної оцінки інтелектуального фактору виробництва, а також методик оцінки ефективності даних ресурсів в межах виробничих систем.

Мета даної статті - обґрунтування необхідності управління інтелектуальним потенціалом підприємства на основі сутнісного і змістовного аналізу категоріального апарату у сфері інтелектуальних ресурсів підприємств і застосування запропонованого в статті підходу до розуміння поняття „інтелектуальний потенціал”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелект людини, суспільства, з погляду на нього як економічний ресурс, не являє собою принципово нової наукової проблеми. Класики світової і вітчизняної економічної думки певною мірою торкалися цього питання, досліджуючи проблеми взаємодії факторів виробничого процесу, підвищення ефективності використання трудових ресурсів тощо. Певною мірою це стосується праць А.Маршалла, К.Маркса, а в працях В.І.Вернадського й взагалі набуває вигляду вчення про ноосферу як новий якісний стан біосфери і загалом людської цивілізації [5, 52]. Однак безсумнівно вирішальної значущості інтелектуально-інформаційні ресурси набули

саме у другій половині ХХ ст., коли знання, інформація, інформаційні системи і технології продемонстрували свою провідну роль у забезпеченні успіху не тільки в межах окремих компаній, галузей, але й в цілому країн та світової спільноти, яка позначається як „економіка знань”.

Характерними рисами економіки знань є: зміна пропорцій між сферами матеріального виробництва і сферою послуг (в розвинених країнах переважають сфера освіти, науки, культури, тобто галузі, що забезпечують всебічний розвиток людини); стрімкий розвиток галузей, що широко застосовують досягнення науки; зростання витрат виробництва на придбання комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних мереж; високі й подалі зростаючі вимоги щодо освітньо-професійних, творчих, креативних властивостей працівників, залучених у виробництво. Це зумовлюється набуттям провідної ролі інформації, знаннями, інтелектом людини серед ресурсів виробництва [6-8]. Нові умови об'єктивно вимагають уведення в економічний обіг категоріального апарату, що описував би механізм функціонування інтелектуальних чинників.

Інтелектуальні ресурси, за аналогією до класичного визначення категорії „ресурси” (яке використовується стосовно природних, трудових, технічних, технологічних, фінансових ресурсів), – це наявні у окремої людини або організації запаси у вигляді знань (загальних, спеціальних, виключних), накопиченого досвіду, зв'язків, засобів і мереж комунікації, інформаційних технологій, які можуть бути використані як джерела засобів і доходів. По суті це позначення наявних у організації засобів для утворення інтелектуального капіталу – у їхньому сутнісному описі, за природою походження. Отже, термін „ресурси” має характеризувати фізичний, речовинний зміст джерел розумової праці.

Відштовхуючись від марксистської теорії капіталу, інтелектуальний капітал являє собою вартість, уведена у виробничий процес з метою створення додаткової вартості. Тобто в даному контексті мова йде про

набуття ресурсами властивості джерела створення нової вартості. Отже, інтелектуальний капітал – економічна категорія, що характеризує якісний стан інтелектуальних ресурсів суб'єкта господарювання як джерела створення нової вартості. Вона може бути розкритою, спираючись на термінологічний, структурний або функціональний підходи, тому наявна велика розбіжність трактування цієї категорії в сучасних економічних дослідженнях [9]. Відповідно до структурного підходу зміст інтелектуального капіталу визначається складовими частинами, які підлягають окремій ідентифікації, оцінці й обліку в економічній системі підприємства, як наведено на *рис. 1*.

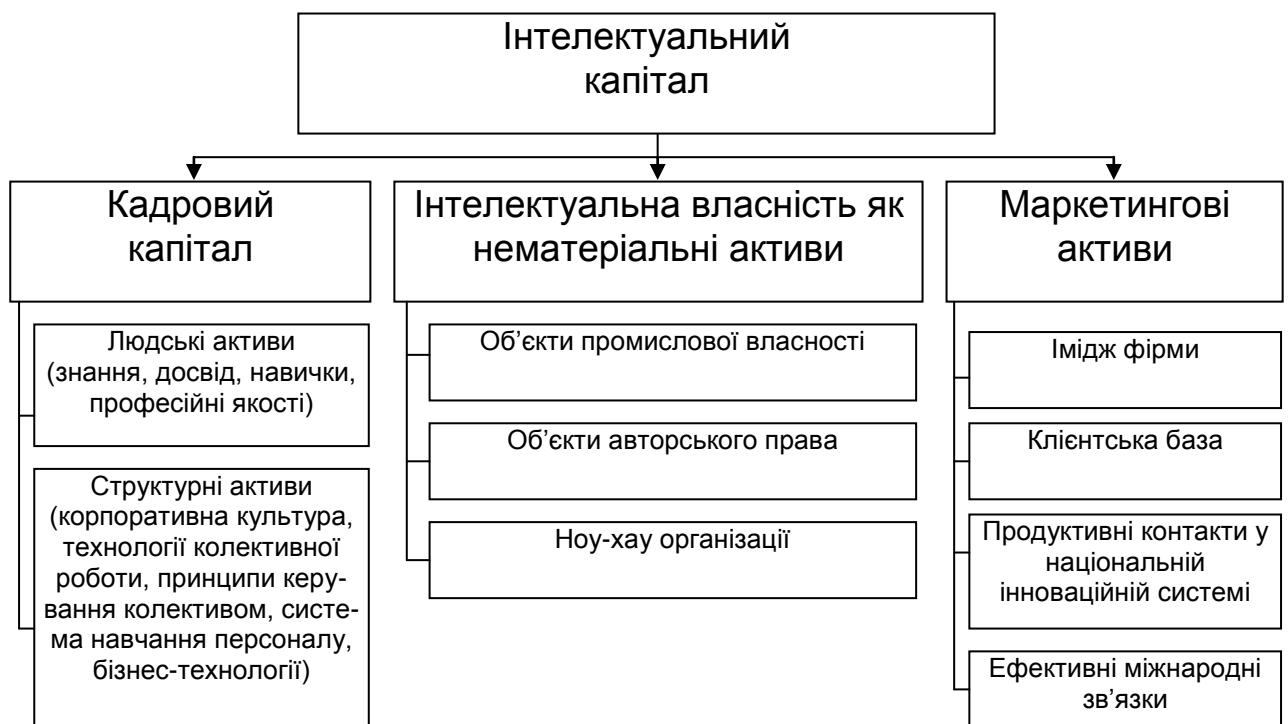

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу підприємства [11, 11]

Адаптовано до практичних умов управлінської діяльності інтелектуальний капітал буде позначати формалізований, зафіксований інтелектуальний матеріал, що може використовуватись для отримання результатів творчої праці (винахід, ноу-хау, промисловий зразок, база знань тощо). Причому кінцевий результат його застосування буде залежати також від умов використання – чинників і умов зовнішнього

середовища, ефективності використання інших видів капіталу, ефективності керування та інше.

Використання поняття „потенціал” у зв’язку з інтелектуальними факторами виробництва, традиційно притаманне вживанню у військовій галузі, вивченні фізичних, демографічних процесів тощо, зумовлене тими обставинами, що вивчення динаміки інтелектуальних ресурсів підприємств потребує їхнього кількісного розуміння і оцінювання результативності.

У О. Кендюхова [9] ми зустрічаємо наступне термінологічне тлумачення категорій „інтелектуальний капітал” і „інтелектуальний потенціал”. За автором, інтелектуальний капітал – це капітал, створений людським або машинним інтелектом і представлений інтелектуальними ресурсами. Інтелектуальний потенціал автор пропонує розуміти як можливості, надані організації її інтелектуальними ресурсами у теперішній час і у майбутньому і які можливо використати для досягнення певних цілей (хоча сам процес використання потенціалу й не обов’язково відбудеться). Виходячи з подібного бачення сутності інтелектуального потенціалу, в сучасній літературі поширений погляд на важливість управління інтелектуальним капіталом підприємства. Але, на наш погляд, окрім безперечної важливості управління джерелами створення інноваційної продукції – знаннями робітників, об’єктами інтелектуальної власності, структурними або маркетинговими активами (тобто інтелектуальним капіталом), не менш важливим є забезпечення досягнення максимальної ефективності використання зазначених джерел. Ми пропонуємо власну точку зору на термінологію, пов’язану з інтелектуальними ресурсами підприємства, яка обумовить наші подальші висновки щодо об’єкту управління інтелектуальної праці.

Економічна енциклопедія [12] загальним поняттям „потенціал” позначає наявні в економічного суб’єкта ресурси, їх оптимальну структуру та вміння раціонально використовувати їх для досягнення

поставленої мети. На наш погляд, таке бачення характеризує всі необхідні риси потенціалу, що дозволяє нам сформулювати нижче наведене визначення інтелектуального потенціалу підприємства.

Під інтелектуальним потенціалом підприємства, на наш погляд, слід розуміти кількісну характеристику результативності інтелектуального капіталу, або максимально можливий результат використання наявного інтелектуального капіталу за збігом сприятливих умов середовища. Виходячи з такого бачення та загальних засад менеджменту, управління інтелектуальним потенціалом підприємства можливо здійснювати на підставі функцій, наведених на *рис. 2*.

Як видно з *рис. 2*, процес управління інтелектуальним потенціалом підприємства охоплює поряд з безпосередньо управлінням інтелектуальним капіталом дії з узгодження його з внутрішнім і зовнішнім середовищем.

Зауважимо, що результат управлінських зусиль у напрямку інтелектуального потенціалу підприємства має простежуватись як за критеріями економічної ефективності, так і за показниками розвитку людських ресурсів, задоволення споживачів, повноти використання інформаційних технологій, а також непрямыми індикаторами – ринковою вартістю компанії, вартістю продуктів фірми, розвитком інфраструктурних галузей.

Висновки. 1. Під інтелектуальним потенціалом підприємства ми пропонуємо розуміти максимально можливий результат використання наявного в нього інтелектуального капіталу за збігом сприятливих умов внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

2. Процес управління інтелектуальним потенціалом підприємства слід розглядати як дії із узгодження інтелектуальних ресурсів виробничої структури, факторів і умов зовнішнього середовища, а також внутрішнього середовища організації для забезпечення досягнення максимально можливої результативності інтелектуального капіталу.

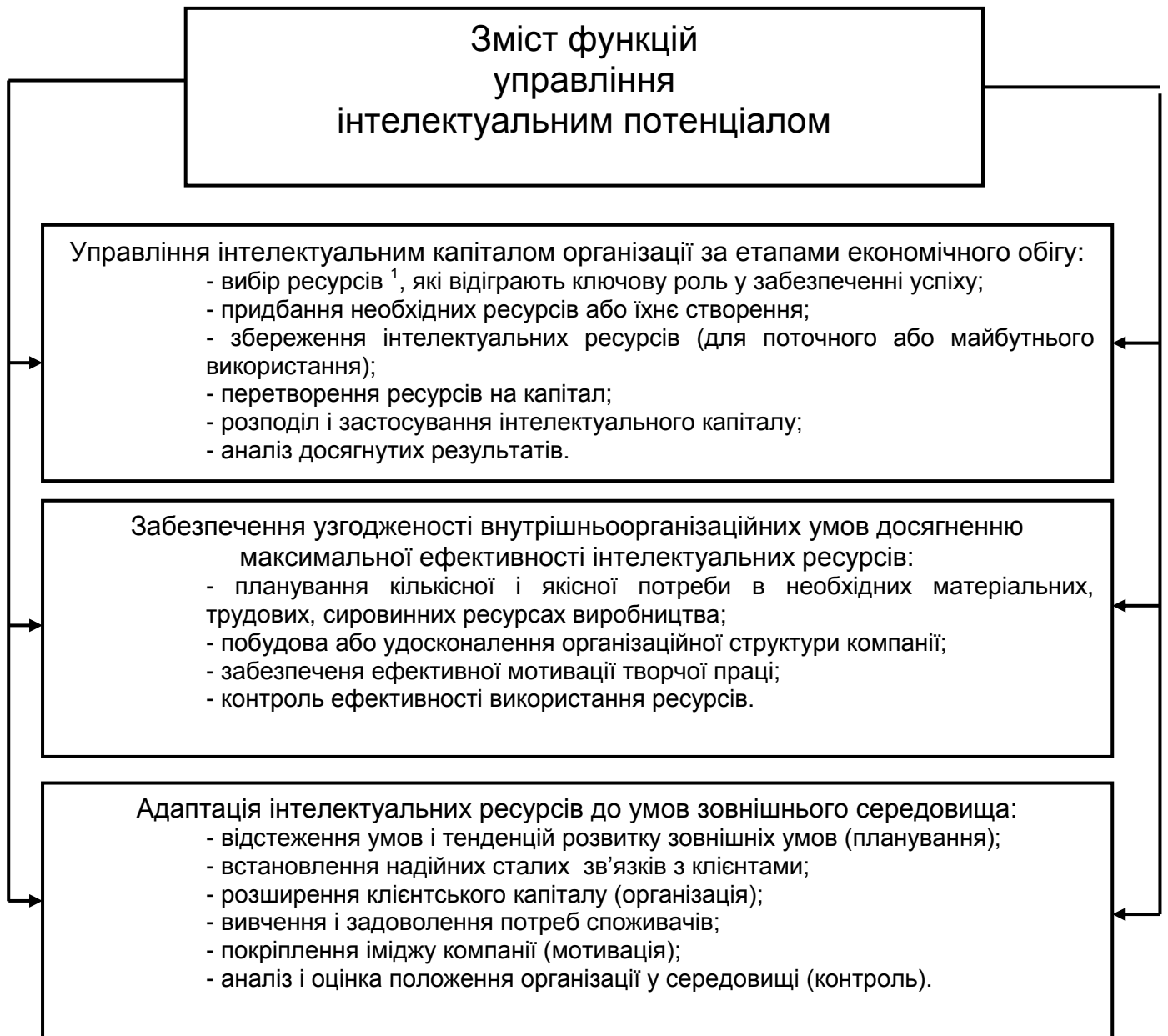

Рис. 2. Зміст функцій управління інтелектуальним потенціалом

Перспективами подальших досліджень. У подальших дослідженнях вважається доцільним дослідити умови розширеного відтворення інтелектуального капіталу як основного фактора виробництва економіки нового типу. Актуальним є також вироблення принципів і методики практичного оцінювання інтелектуального потенціалу підприємства.

¹ Тут і надалі в схемі „інтелектуальні ресурси”

Література

1. Энни Брукинг. Интеллектуальный капитал. (Знания-ключ к успеху в новом тысячелетии). Пер. с англ. / Под ред. Л.Н.Ковалик. СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Drucker P.F. Beyond the Information Revolution // The Atlantic Monthly, October 1999. – Vol.284. - №4.
3. Edvinson L., Malone M.S. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding It's Hidden Brainpower. N.Y., "Harper Business", 1997.
4. Stewart T.A. Intellectual capital: the new wealth of organizations. – New York: Doubleday Currency, 1997. – 278 p.
5. Морозов О.Ф. Ціна думки – інтелектуальний капітал: Монографія. – Донецьк. ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 352 с.
6. Чухно А. Интеллектуальный капитал: сутність, форми і закономірності розвитку // Економіка України. – 2002. - №11. – С. 48 – 55; №12. – С. 61 - 67.
7. Данилишин Б., Куценко В. Интеллектуальные ресурсы в экономическом росте: пути улучшения их использования // Економіка України. – 2006. - №1. – С.71-79.
8. Вовканич С. Соціогуманістичний контекст наукомісткої економіки інноваційного суспільства // Економіка України. – 2005. – №2. – С. 53-59; №3. – С. 42-49.
9. Кендюхов О. Гносеологія інтелектуального капіталу // Економіка України. – 2003. - №4. – С. 28-32.
10. Кендюхов А. Сущность и содержание организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия // Экономика Украины. - 2004 - №2. – С. 33-41.
11. Багов В.П., Селезнев Е.Н., Ступаков В.С. Управление интеллектуальным капиталом: Учебное пособие. – М.: ИД «Камерон», 2006. – 248 с.: ил.

12. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Редкол.:
...С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”,
2002. – 952 с.